

Spinoza!

vereniging
filosofiedocenten
in het voortgezet
onderwijs

Juli 2021, jaargang 23, nr. 2

Met:

**Boekrecensie 'Denken over
democratie'**

**Democratisch onderwijs
op VO De Vallei**

Denktank leraren VO

Juli 2021, jrg 23, nr. 2

uitgave van het bestuur van de
Vereniging Filosofiedocenten in het
Voortgezet Onderwijs
www.VFVO.nl

Redactie:

Redactie: Chester Vacquier, Jesje
De Schepper, Niels Hexspoor, Olle
Spoelstra

Met bijdragen van:

Joan de Ruijter

Inhoudsopgave

Van de voorzitter en de nieuwe bestuursleden	3
Mededelingen	6
Recensie <i>Denken over democratie</i>	7
Democratisch onderwijs op VO De Vallei	9
Hoe er een roman kwam, gebaseerd op de examenstof voor havo, met de naam <i>Lupus</i>	13
Denktank Leraren VO	15
Het krijtje	19
Beste Baruch	21
Agenda	23

Van de voorzitter

Filosofie voor elke leerling

In 1984 zat ik in de derde klas van het St. Ludgercollege in Doetinchem. Dat jaar kregen we bij wijze van experiment een jaar geen godsdienst, maar filosofie. Van wie we les kregen, weet ik niet meer, maar ik vond het fantastisch. We kregen hoofdstukken uit Störig te lezen, het toen al oude boekje 'geschiedenis van de filosofie'. Ik moest een presentatie houden over Voltaire. Ik begreep er niets van, maar vond het geweldig.

Een paar jaar later was ik eerstejaarsstudent theologie in Groningen. De vier medestudenten met wie ik veel optrok, gingen uit eten om te vieren dat ze nooit meer filosofie hoefden te doen na ons laatste college geschiedenis van de filosofie. Ik mocht niet mee, 'want jij gaat vast nog wel eens iets met filosofie doen'. Dat hebben ze goed gezien. Een jaar later verkaste ik naar Amsterdam, om aan de VU verder te gaan met theologie en aan de UvA met filosofie te beginnen. Daar kreeg ik onder andere les van Cornelis Verhoeven, over wie een heel mooi stuk staat in het Filosofie Magazine van deze maand.

Ik ben nooit gestopt met filosofie, ook niet met theologie trouwens. Nadenken over het doel en het waarom van het leven, de fundamentele vragen stellen en doorvragen, ik kan er geen genoeg van krijgen. Pubers doen dat allemaal van nature. Wij hoeven ze daar alleen maar bij te helpen en een beetje los te maken van het schoolstelsel. Daarom is mijn motto 'filosofie voor elke leerling'.

Als voorzitter van de VFVO wil ik me ervoor inzetten om filosofie als examenvak op zoveel mogelijk scholen in Nederland aangeboden te krijgen, niet alleen op havo en vwo scholen, maar ook op het VMBO. Daarbij is het een aandachtspunt om filosofie te houden op de scholen waar het al is. Ik zou het mooi vinden als de VFVO kon dienen als vraagbaak en steunpunt voor collega's die op hun school in de marge gedruwd dreigen te worden. Ook de functie van kenniscentrum vind ik voor een vakvereniging die voor een groot deel bestaat uit docenten in eenpersoonsvakgroepen van vitaal belang. Daar wil ik me dus ook voor inzetten.

*Desiree Berendsen, voorzitter VFVO
voorzitter@vfvo.nl*

Van de nieuwe bestuursleden

Van Floris Schleicher (secretaris)

Momenteel ben ik werkzaam als docent filosofie en maatschappijleer op het Ashram College in Alphen aan de Rijn. Naast mijn werk op het Ashram geef ik filosofielessen op de volksuniversiteit, schrijf ik filosofische opiniestukken voor Joop.nl of lees een filosofieboek met één van mijn boekenclubs. Als nieuw bestuurslid denk ik graag mee over hoe we de vereniging sterk kunnen houden en door kunnen ontwikkelen, bijv. de herziening van het school-examenprogramma, diversiteit binnen het filosofieonderwijs en curriculum.nu.

Van Annemarieke Roelvink/Verhoeff (onderwijs/penningmeester)

In het bestuur ga ik mij vooral bezighouden met onderwijs, de financiën en de ledenadministratie. Mijn hoop is dat we als bestuur een bijdrage kunnen leveren aan het stimuleren van het vak in het gehele voortgezet onderwijs, dat wil zeggen ook in de onderbouw en andere schooltypen dan havo en vwo. Verder zou het mooi zijn als we ervoor kunnen zorgen dat er steeds meer lesmateriaal op de website komt,

zodat we de mooie start die daarmee is gemaakt een vervolg geven. Misschien kunnen we de website ook nog wel aanvullen met andere zaken, zoals informatie voor ouders, scholen die nog geen filosofie geven en dergelijke. Ideeën zijn altijd welkom.

Wat mijzelf betreft: na lange tijd onder meer advocaat, (familie- en kinder)rechter en docent te zijn geweest, besloot ik het recht te verruilen voor de filosofie. Het was bijzonder prettig om voor de verandering weer eens zelf te studeren. Omdat ik wel door wilde met lesgeven, besloot ik mij vervolgens te richten op het onderwijs op de middelbare scholen. Ik geef nu met veel plezier les in de bovenbouw.

Als ik niet werk, ben ik het liefste buiten: lopen, zwemmen in natuurwater en racefietsen.

Tot slot: hopelijk kunnen we, na een jaar achter de schermen, in het najaar weer een studiedag organiseren waar iedereen elkaar weer in levende lijve kan ontmoeten.

Van Tirza Brüggemann (onderwijs)

Sinds de eeuwwisseling geef ik filosofie, eerst op de Thorbecke Scholengemeenschap in Zwolle en daarna, sinds 2007, aan Het Amsterdams Lyceum. Naast mijn baan op de middelbare school ben ik verbonden als vakdidacticus filosofie aan de Radboud Docenten Academie en heb ik net een proefschrift afgerond waarop ik op 17 september hoop te promoveren. Voor onze vereniging vind ik het belangrijk om de herziening van het SE-programma mede vorm te geven, ook in het licht van de discussies die nu over diversificatie van filosofie gevoerd worden. Bovendien gaat me de positie van filosofie op scholen aan het hart. Het lijkt me van het grootste belang ervoor te zorgen dat meer scholen filosofie aanbieden, want filosofie, zo is ook mijn ideaal, zou voor iedere leerling een te kiezen vak moeten zijn.

Van Ben Bornebroek (lesmateriaal)

Ik woon in Utrecht en rij nu acht jaar heen en weer naar Zwijndrecht om daar filosofie te geven aan havo en vwo. Ik heb als eenmanssectie altijd veel gehad aan de

VFVO. Als nieuw bestuurslid wil ik me ook graag inzetten voor de vereniging zodat deze er ook voor andere docenten is. Dat de vereniging een plek is waar docenten steun kunnen vinden als hun vak op school op de tocht komt te staan, of juist kansen zien voor uitbreiding op de onderbouw of op een ander niveau maar niet goed weten hoe ze dat aan moeten te pakken. Het motto van dit bestuur is dan ook: filosofie voor elke leerling. Ik wil me de komende tijd in ieder geval gaan inzetten om filosofie op de havo meer op de kaart te zetten. Maar als we filosofie op meer scholen willen zien als schoolvak en meer leerlingen er kennis mee willen laten maken dan moet ons vak er ook goed voor staan. Eén van de voorwaarden daarvoor is volgens mij een netwerk van docenten die van elkaar weten wat ze doen, die elkaar helpen in het ontwikkelen van lesstof en ideeën en weten dat ze terecht kunnen bij andere collega's in het land. Dat sociale aspect is ook iets waar ik mijn bestuursperiode aandacht aan wil besteden. Een vereniging bestaat bij gratie van haar leden en ik zie dan ook graag een goed contact tussen de leden en het bestuur, schroom dan ook niet om ons te mailen met suggesties en/of vragen.

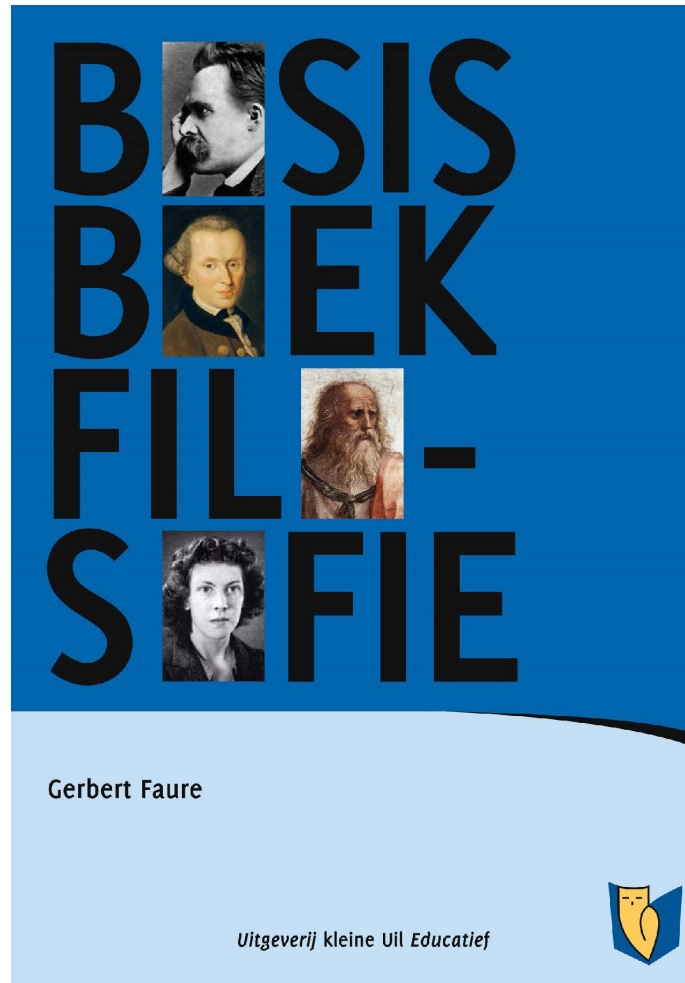
Mededelingen

Publicatie 'Basisboek filosofie'

Beste collega's,

Het boek 'Basisboek filosofie' (2021) is kortgeleden verschenen bij uitgeverij Kleine Uil (Groningen). Dit boek is gebaseerd op de teksten die onze collega docent Gerbert Faure voor zijn leerlingen schreef toen hij in Maas-tricht filosofie in de bovenbouw van het vwo doceerde. De auteur neemt de lezer mee langs de schoolexamen domeinen vwo: antropologie, ethiek, kenleer en wetenschapsfilosofie. Het boek bevat ook centrale begrippen en een register om de studeerbaarheid te vergroten. Toch is dit geen schoolmethode in de strikte zin van het woord geworden. Het is een inleiding in de filosofie voor een breed publiek, die tevens gebruikt kan worden voor bovenbouwleerlingen van het vwo.

Via deze link vindt u meer informatie over het boek: <https://www.kleineuil.nl/educatief/basisboek-filosofie-details>

Recensie

‘Denken over Democratie’

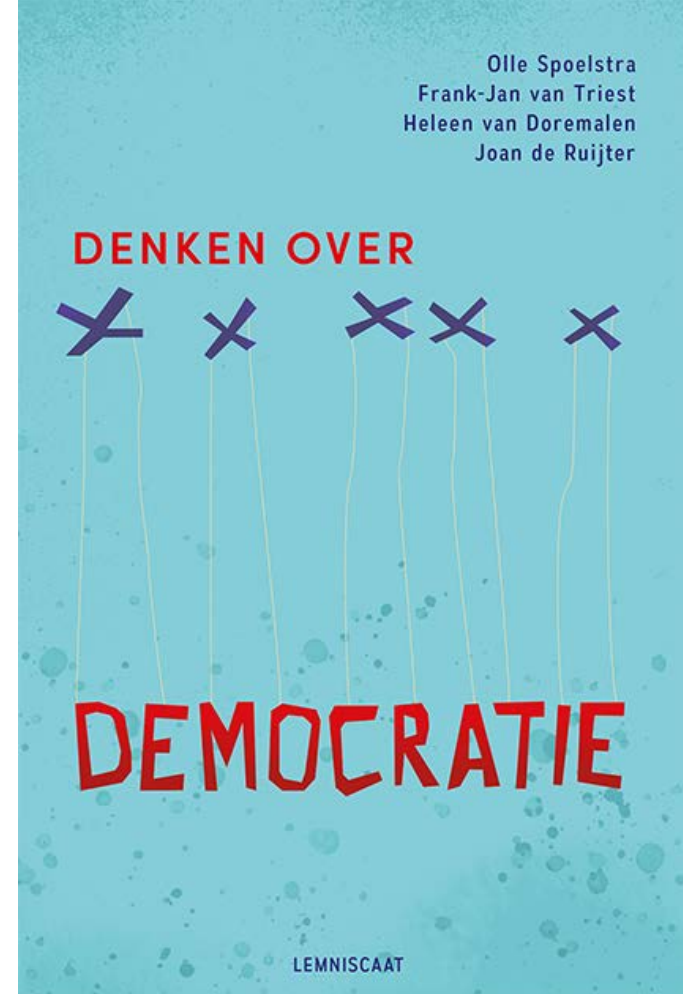
Een eerste blik op ‘Denken over Democratie’ (Lemniscaat: 2021): een recensie over het nieuwe havo eindexamenboek

Per het schooljaar 2021-2022 heeft de havo voor het vak filosofie een nieuw eindexamenonderwerp: ‘democratie: vrijheid, gelijkheid, voor wie?’. Voor de eerste maal werd eerst de syllabus uitgebracht, geschreven door de onvolprezen Roland van Loosbroek, en op basis daarvan hebben Olle Spoelstra, Frank-Jan van Triest, Heleen van Doremalen en Joan de Ruijter het boek ‘Denken over Democratie’ geschreven. Spinoza!-redacteur Niels Hexspoor ontving een kopie en schreef een recensie.

Ik was wat huiverig was toen ik van één van de auteurs het nieuwe havo eindexamenboek toegestuurd kreeg. Ook de publicatie van de syllabus had ik nog even links laten liggen. Ik had net met veel pijn en moeite mijn havo leerlingen door het vorige eindexamenboek (*Ik, Filosofie van het zelf*) heen gesleept. Een boek met voor hen erg moeilijke concepten, met voor hen ellenlange teksten en met voor hen een onmogelijke hoeveelheid aan namen van filosofen. Of zoals een bevriende collega pleegt te zeggen: ‘het is een erg leuk vwo-boek’. Na al dit bloed, zweet en tranen moest ik nog niet denken aan het nieuwe havo eindexamenonderwerp.

Al bij het zien van het voorblad verdween mijn reserve als sneeuw voor de zon. Het boek is namelijk geheel en al geschreven door docenten filosofie. De ervaring die de auteurs hebben met de doelgroep vertaald zich in de tekst door in zijn begrijpelijkheid. De tekst is helder geschreven, zonder daarbij meteen te simplistisch te worden. Concepten worden uitgelegd en toegelicht door middel van voorbeelden.

Toen ik een bladzijde omsloeg werd ik nog gelukkiger. Het boek is verdeeld in zes hoofdstukken: de eerste twee gaan over of democratie een goede staatsvorm is en of het goed is voor de mens om in een democratie te leven. Het derde en vierde hoofdstuk gaan over de relatie tussen democratie en vrijheid en stellen de vraag of democratie ons vrij maakt en in hoeverre democratie pluraliteit impliceert. De laatste twee hoofdstukken gaan over de grenzen van democratie en richten zich op de vrijheid van

meningsuiting, anti-democratische partijen en burgerschapsonderwijs zelf. Wat mij hieraan gelukkig maakt, is dat het de syllabuscommissie blijkbaar is gelukt om het aantal filosofen per thema tot een minimum te brengen. Per hoofdstuk worden drie, maximaal vier, denkers besproken. En dan gaat het om voor de hand liggende denkers zoals Plato, Nietzsche, Mill en Habermas, maar ook om denkers van wie ik zelf nog geen kennis had genomen, zoals Robert Dahl, Amy Gutmann en Bhikhu Parekh.

Daarbij is het de syllabuscommissie ook nog eens gelukt om het aantal primaire teksten tot een minimum te beperken; in totaal zijn er vijf primaire teksten, van gemiddeld twee à drie pagina's, die voor de gemiddelde havo-leerling goed te lezen zullen zijn.

Het boek is op zijn sterkst wanneer het een hedendaagse politieke kwestie pakt, deze verbindt aan een grote vraag binnen de politieke filosofie, vervolgens verschillende antwoorden van filosofen op deze vraag presenteert en deze tot slot terugkoppelt naar de hedendaagse politieke kwestie. Zo zie ik al erg uit naar de gesprekken in de klas over of de klimaatcrisis laat zien dat het veel beter is om experts de beslissingen te laten maken dan naar het volk te luisteren (hoofdstuk 1). Of over LGBTQ-vrije zones in een democratie toegestaan kunnen worden (hoofdstuk 4). Dit zijn kwesties die jongeren van nu bezighouden. Daarmee is wat mij betreft ook de enige echte smet op het blazoën gegeven. In hoofdstuk 2 wordt de vraag naar of het goed is om te leven in de democratie toegelicht aan de hand van *The Handmaid's Tale* van Margaret Atwood (en inmiddels ook Netflix serie). Deze koppeling maakt de kwestie fictioneel en theoretisch, terwijl het juist om een zeer praktische kwestie gaat.

'Denken over democratie' doet zijn titel eer aan door de lezer niet al te zeer een bepaalde kant op de sturen, door een bepaalde stellingname, die de leerlingen vervolgens op zijn merites moeten beoordelen, zoals dat bij het huidige vwo eindexamenboek wel het geval is, maar door een verscheidenheid aan opvattingen te presenteren. Dit op elkaar laten botsen van verschillende standpunten zorgde er bij het lezen voor dat ik over de inhoud na ging denken, omdat ik bij elke besproken denker dacht: 'oh, maar dit is ook waar!'. Zinvol is daarbij ook de terugblik, die we aan het eind van elk hoofdstuk vinden. In de meeste gevallen wordt daarbij niet een inhoudelijke conclusie getrokken over de besproken filosofen, maar wordt het punt aangewezen waaromheen de discussie nu eigenlijk draait. Het aanwijzen van zo'n punt kan behulpzaam zijn bij het aanscherpen van het gesprek in de klas.

Gelukkig is de syllabuscommissie er niet voor is teruggeschrokken om 'controversiële denkers' op te nemen. Wel mis ik bijvoorbeeld de feministische en anti-feministische denkers in het boek. Al ben ik mij er als recensent ter degen van bewust, dat ik de syllabuscommissie en de auteurs van het boek niet tegelijkertijd kan complimenteren op hun compactheid, en tegelijkertijd kan

wensen dat er meer denkers in het boek waren opgenomen.

Concluderend zijn voor mij de compactheid, de helderheid, de actuele aanleidingen, de democratische insteek van het boek en de leesbaarheid van de teksten voor mij redenen om te zeggen dat *Denken over Democratie* een leuk havo boek is.

Denken over democratie. Uitgeverij Lemniscaat.
ISBN: 9789047713746 | Uitvoering: Paperback |
Prijs: € 24,99

Democratisch onderwijs

vrijheid, gelijkheid voor leerlingen?

Op een snikhete woensdag in juni reis ik af naar VO De Vallei in Driel. Terwijl Emma, een oud-leerling die nog nauw betrokken is bij de school, mij een kop koffie inschenkt, beginnen ook de eerste leerlingen binnen te druppelen. Op deze democratische school bepalen leerlingen zelf hoe ze hun verplichte onderwijstijd indelen en waar ze hun tijd aan besteden. Ook hebben ze inspraak in het bestuur van de school.

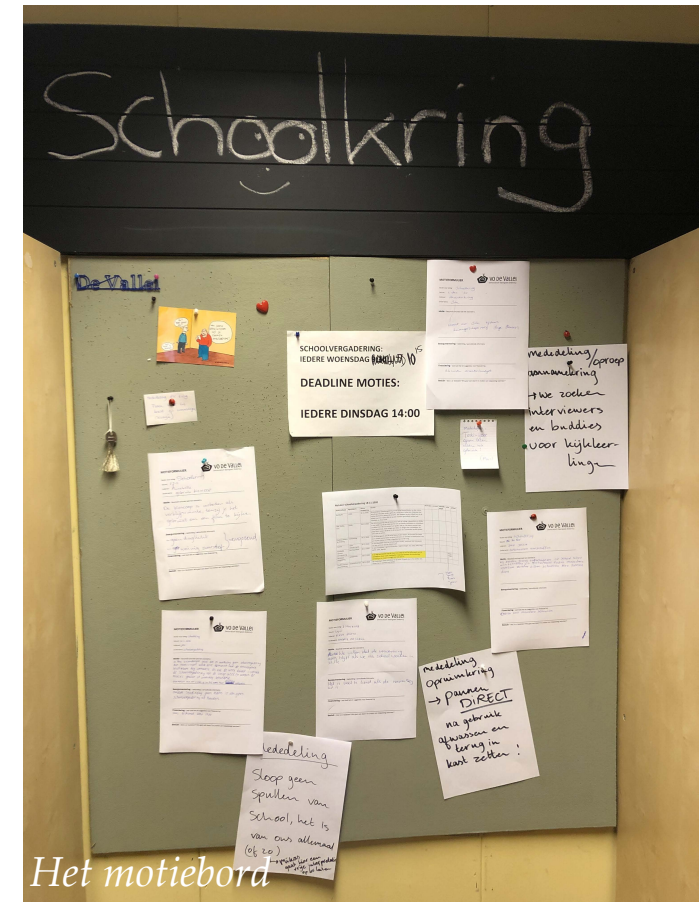
VFVO-lid Inge van Es is mede-oprichter van deze school en heeft mij uitgenodigd om een dag te komen kijken. 's Morgens woon ik eerst een schoolvergadering bij waarbij leerlingen en medewerkers gezamenlijk besluiten nemen over een aantal moties die zij hebben ingediend. Deze week staan er geen grote belangen op het spel. Eerst wordt unaniem een knoop doorgehakt over een uitje naar het Rijksmuseum. Vervolgens wordt besloten over de vergoeding voor de bioscoopstoelen die een buurman hen had aangeboden. Uitkomst: 50 euro en een bos bloemen. 's Middags neem ik plaats in de tuin om Emma, Inge en een groep leerlingen (Taco,

Mirte, Fleur en een tweede Emma) te spreken over democratisch onderwijs. Ik ben vooral benieuwd naar hun ideeën over de uitdagingen voor de democratie die naar voren komen in het nieuwe eindexamen-thema voor havisten.

Wat verstaan jullie onder democratisch onderwijs?

Emma: De twee belangrijkste dingen zijn zelfbeschikking en gelijkwaardigheid. Je kunt hier zelf bepalen wat je leert en we beschouwen elkaar als gelijkwaardig. Op basis van die gelijkwaardigheid maken we ook beslissingen.

Taco: Ik vind het fijn dat dit een plek is waar de enige verwachtingen waaraan ik hoef te voldoen, die van mezelf zijn. Er zijn natuurlijk heel veel manieren waarop je wordt vormgegeven door de omgeving, maar op deze school komt het toch wat meer vanuit onszelf.

Gaat die zelfbepaling wel samen met schoolregels? Ook hier zal het toch voorkomen dat je niet achter een regel staat?

Mirte: Natuurlijk moet je je aan de afspraken van de schoolvergadering houden. Maar als je het er niet mee eens bent, kan je een motie indienen om het terug te draaien.

Taco: Moties worden op het motiebord gehangen voordat ze behandeld worden. In de schoolvergadering kan je dan uitleggen waarom je niet achter zo'n motie staat. Door erover te praten ontdek je misschien dat je bezwaar alleen op emotie gebaseerd is. Als een bezwaar echt gegrond is en je goede argumenten hebt, wordt daarnaar geluisterd. Dan wordt een motie teruggetrokken of aangepast.

moties die de democratie binnen de school kunnen bedreigen?

Taco: Ja, elke motie kan ingediend worden, maar ik kan me wel problematische moties voorstellen. Bijvoorbeeld de motie 'we gaan minder schoolvergaderingen houden en bij kleine problemen kom je naar mij toe'.

Emma: Zo'n motie kan je wel indienen, maar waarschijnlijk dienen alle aanwezigen dan bezwaar in en wordt hij niet aangenomen.

Mirte: Zo'n motie zal inderdaad verworpen worden. Maar als het serieus is, dan is het wel interessant om het gesprek aan te gaan. Waarom wil je dat en waar komen je irritaties vandaan?

Inge: De wens voor zulke moties is er ook nooit.

Inge: Vorige week had een leerling een motie ingediend om afspraken te maken over schelden met het woord 'homo'. Er zijn toen meerdere rondes van lange gesprekken geweest. Uit eindelijk kwamen we erop uit dat afspraken niet haalbaar waren, maar dat het gaat om bewustwording. De motie is toen niet meer in stemming gegaan, maar er is wel een uitgebreid gesprek geweest.

Kan elke motie ingediend worden? Ook

Mensen zijn ingesteld om op een andere manier afspraken te maken. De school wordt ook gedragen door mensen die het belangrijk vinden dat de school op deze manier bestaat.

Taco: Het lastige aan een verbod is ook om te bepalen welke moties daarvoor in aanmerking komen. Hoe bepaal je welke eigenschappen moties daarvoor moeten hebben?

Zou al het onderwijs democratisch moeten worden ingericht?

Taco: Waarschijnlijk zou je veel meer gemotiveerde mensen krijgen die zelf hun leven kunnen vormgeven. Ik denk dat je hier jezelf kan zijn, en er daardoor veel verschillende karakters zijn. Je hoeft hier niet een stereotype aan te hangen om ergens bij te horen.

Mirte: Toch heeft niet elke leerling behoefte aan vrijheid. Sommigen willen juist structuur, waarbij de docent zegt welk huiswerk je moet maken, wanneer je een toets krijgt en waarbij alles voorgedraaid wordt. Dan is dit geen goede school voor je. Ik denk dat het goed is dat je als leerling juist kunt kiezen voor een school die bij je past.

Taco: Behoeften hangen wel af van wat je gewend bent. Als je je hele leven niets anders hebt geleerd dan doen wat je moet doen, heb je geen ervaring met het nadenken over hoe je jezelf wilt vormgeven. Je ziet ook dat mensen die vanaf een reguliere school komen, eerst een tijdje moeten 'ontscholen'. Ze moeten eerst een periode helemaal niets doen voordat ze doorhebben dat ze zelf kunnen beslissen wat ze willen doen.

Inge: Het niet meer hoeven doen wat een ander je vertelt en het helder krijgen van je eigen wensen is een proces. Hoe lang dat duurt, is heel verschillend. Een leerling die ons zelf vindt, gaat vaak vrij vlot zijn eigen gang. Maar als ouders nog allerlei verwachtingen hebben, is de leerling niet vrij en duurt het langer.

Bestaat er niet, zelfs na zo'n proces, nog een risico dat leerlingen onverstandige beslissingen maken?

Taco: Ja, die kans bestaat. Maar ik denk dat het beter is om op school, in een veilige omgeving, onverstandige keuzes te maken dan dat voorkomen wordt dat je zulke keuzes maakt. Dan wordt namelijk ook voorkomen dat je überhaupt keuzes maakt. Hulp bij keuzes is verstandig, maar als keuzes gemaakt worden voor iemand zonder diegene erbij te betrekken, beperk je iemand in de vrijheid om zich te ontwikkelen.

Fleur: Wanneer is een keuze onverstandig? Dat verschilt ook tussen leerlingen. Als ik een examen wil maken en ik besluit vlak van tevoren om niet te gaan omdat ik te zenuwachtig ben, dan zeg ik misschien achteraf 'dat was niet zo handig'. Maar een ander krijgt er geen spijt van. Moet je iemand dan dwingen? Ik denk bovendien dat als ik word gedwongen, ik het niet beter zal doen.

Mirte: Ik denk dat het ook goed is om onverstandige keuzes te maken, om ervan te leren. Natuurlijk zijn er onverstandige keuzes met meer of mindere invloed op je toekomst. Maar als je klaar bent met school, moet je ook allerlei keuzes maken.

Betekent dit ook dat anderen nooit moeten bepalen wat kinderen leren?

Inge: In regulier onderwijs kan je besluiten om in elke klas een les te geven over acceptatie van de lhbt-gemeenschap. Dat kunnen wij hier niet. Misschien is dat een keerzijde, maar ik denk ook dat bij verplicht onderwijs de helft met zijn hoofd onder de tafel zit.

Taco: Ik denk dat algemene vorming wel belangrijk is. Op mijn vorige school heb ik daar een stuk over gemist en ik heb daardoor bepaalde stukken van de maatschappij niet begrepen. Ik denk dat het goed was geweest als ik een bepaalde voorbereiding op de maatschappij verplicht had geleerd.

Hoe divers is deze school? En kan een democratische school wel echt divers zijn?

Emma: Er is hier wel diversiteit in persoonlijkheden, en er zijn leerlingen die uit rijkere en uit armere gezinnen komen, maar de diversiteit aan culturen is wel kleiner.

Inge: Mensen die een heel ander denkbeeld dan wij aanhangen, komen hier niet terecht. Als iemand binnen deze school een hoofddoekje zou willen dragen, is dat voor niemand een probleem. En diegene zelf zal hier alleen komen als het geen probleem is om dat te doen in een omgeving waar dat verder niet gebeurt.

Emma: Bij onze school gaat het erom dat je met elkaar in gesprek gaat en samen tot iets komt waarover iedereen tevreden is. Het maakt dan niet uit wat je culturele achtergrond is. Het wordt pas moeilijk als mensen niet in gesprek willen gaan.

Taco: Je kan oprecht een andere mening hebben dan iemand anders, maar als je veel praat met iemand, kan je in elk geval begrijpen waar een mening vandaan komt. Je ontdekt wat je belangrijk vindt. En als je het daarover oneens blijft zal je in een gesprek uit eindelijk tot een moment komen waarop je daar vrede mee hebt.

In hoeverre mag een docent dan zijn of haar eigen opvattingen kenbaar maken aan leerlingen?

Inge: Ik ben van mening dat waardevrij onderwijs helemaal niet mogelijk is en dat dat ook niet goed zou zijn. Ik vind het heel belangrijk dat we veel volwassenen in de school hebben. Op school moeten jonge mensen met zoveel mogelijk mensen in aanraking komen. Daar komt inspiratie vandaan, kunnen ze zich aan spiegelen of juist tegen afzetten. Voor hun ontwikkeling is dat heel belangrijk.

Hoe er een roman kwam gebaseerd op de examenstof voor havo, met de naam *Lupus*, van *homo homini lupus*

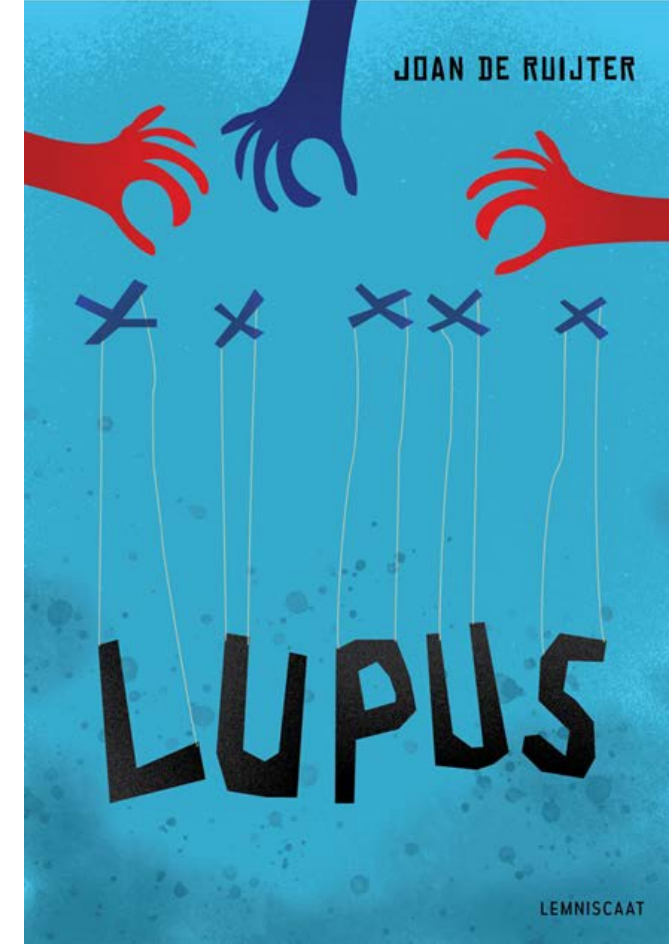
Vanwege de verdorven bestuurscultuur op mijn school kreeg ik tien jaar geleden behoefte een roman te schrijven. Het verhaal moest culmineren tot een aantal op de werkelijkheid gebaseerde voorvallen tijdens de Romereis, en een moord. Want in een goed boek zit een moord. Op de pont naar huis fantaseerde ik elke dag over scènes en personages. Dat boek is er nooit gekomen, maar in *Lupus* zijn zeker karaktertrekken van bepaalde mensen uit die periode verwerkt. De werkelijkheid bleek absurder dan het verhaal in mijn hoofd: de rector werd gepakt met enorme hoeveelheden kinderporno op zijn computer.

Daarna ben ik nog eens begonnen aan een stripverhaal waarin de hoofdpersoon de lerarenopleiding voor het vak geschiedenis volgt. Als zijn grootmoeder overlijdt en hij in haar schuurtje gaat kijken belandt hij in het tijdperk dat hij behandelt op zijn stage-school. Hij kan daarna natuurlijk beeldend

vertellen over zijn avonturen en de leerlingen worden dol op hem. Helaas haalt hij zijn bevoegdheid niet: hij houdt zich volgens de opleiding niet aan hun eisen.

Terwijl ik ruim twee jaar geleden samen met Roland van Loosbroek (en anderen) werkte aan de syllabus over democratie voor havo, begon ik eindelijk aan een cursus jeugdliteratuur aan de schrijversvakschool. We leerden te schilderen met woorden. Hoe anders was het werk voor de syllabus! Auteurs van examensyllabi mogen hun teksten niet illustreren met voorbeelden of uitleg. Niet didactiseren heet dat. Ze moeten een kale syllabus creëren. Alsof je een samenvatting schrijft van een boek dat niet bestaat.

Mijn frustraties over het schrappen van elke smeuge passage die Roland bedacht, werden getemperd in de cursus. Het bleek een echte uitlaatklep. Ik kon gewoon een

groepje jongeren opsluiten in een grot van Plato en in opstand laten komen tegen de malafide volwassenen die hen daar verzameld hadden om de mensheid te redden na een allesverwoestende klimaatramp (titel: 'Noach,' het idee bleek helaas al gebruikt door Marloes Morshuis in *Borealis*). Ik kon twee Nederlandse pubers in 2050 in een vluchtelingenkamp deponeren omdat hun huis ondergelopen was, en ze daar zelfbedachte raps laten zingen. Alles mocht, alles kon, behalve voetnoten en saaie uitleg.

De lerares, jeugdboekenauteur Karlijn Stoffels, vond het irritant als mijn personages gingen oren over filosofen, dus dat heb ik in *Lupus* zo veel mogelijk proberen te vermijden. Alleen mijn favoriete personage uit *Lupus*, Charles le Cavallier uit Charleroi, wil af en toe nog wel eens Nietzsche citeren:

Charles zwaaide beide armen in de lucht en schreeuwde: 'Hoe typisch, de minderheid moet weer wachten op de meerderheid van kuddedieren!'

Ik schrok.

'Men weet zogenaamd wat goed en wat kwaad is. Dit zal hard klinken en er zal slecht naar geluisterd worden, maar ik denk dat hier alleen maar kuddedieren zitten, iedereen eet en denkt hetzelfde. Het is het instinct van het kuddedier mens. Moraal is tegenwoordig kuddediermoraal.'

Sinem en ik keken elkaar verbaasd aan. De andere studenten stopten halverwege een hap, keken even naar Charles en aten weer rustig verder. 'Ongevaarlijk,' leken ze te denken, maar later zou blijken dat onze Charles helemaal niet zo ongevaarlijk was.

De dame draaide zich om en liep rustig de keuken in.

'Nietzsche,' zei Charles. 'De grootste filosoof aller tijden.'

'Ben jij fan van Nietzsche?' Het was een domme vraag, realiseerde ik me.

'Friedrich Nietzsche is de grootste filosoof aller tijden.'

'Charles Friedrich Le Cavallier,' zei ik.
Hij knikte enthousiast.

Ik hoop dat jullie *Lupus* met net zoveel plezier lezen als ik heb gehad met het schrijven ervan.

Denktank Leraren VO

democratie in de onderwijspolder

Een gesprek met Harm Tiggelaar over een beroepsvereniging voor leraren in het Voortgezet Onderwijs

Het nieuwe havo eindexamenboek zet ons aan om na te denken over democratie. Toen het de redactieleden van de Spinoza! ter ore kwam dat voormalig VFVO-voorzitter Harm Tiggelaar bezig was met een beroepsgroep voor leraren, met als doel het vertegenwoordigen van de stem van docenten, waren we geïntrigeerd. Hebben we als docenten eigenlijk inspraak in het onderwijs of zijn we gewone ambtenaren die cijfers produceren? Redactielid Niels Hexspoor bracht een bezoek aan het Gymnasium Amersfoort Johan van Oldenbarnevelt, waar Harm Tiggelaar filosofie doceert, om hem te interviewen.

Jullie hebben een denktank gevormd voor een beroepsvereniging van docenten in het voortgezet onderwijs. Wat waren voor jou de aanleidingen om te zeggen: 'we hebben een beroepsvereniging nodig'?

"Ik ben ook voorzitter van het platform Vakinhoudelijke Verenigingen Voortgezet Onderwijs (VVVO) en dat was voor mij wel de aanleiding om aan de denktank deel te nemen. Ik merkte toen ik voorzitter van het platform werd, dat mensen contact met mij zochten, bijvoorbeeld ambtenaren of men-

sen van de AOB. Zij vroegen aan mij: 'hoe kijk jij eigenlijk aan tegen beroepsvorming van leraren in het VO?'. En ik was daar eigenlijk niet zo mee bezig, maar ik merkte dat ik als voorzitter van het platform blijkbaar werd geacht om daar iets van te vinden.

Er was vervolgens een jaar of twee geleden een initiatief vanuit Pieter Leenheer, de schrijver van het boek *De bril van de leraar*, over beroepsgroepsvorming in VO. Hij gaf aan dat die vorming nooit echt gelukt is in Nederland. Zijn boek beschrijft welke pogingen ondernomen zijn, tot de beëindiging van de Onderwijscoöperatie aan toe, en dat er eigenlijk wel een behoefte is aan een sterke vertegenwoordiging van leraren als beroepsgroep. Pieter heeft vervolgens wat mensen bij elkaar gehaald, om daarover mee te denken en een nieuwe poging te ondernemen. Eén van die mensen was mijn voorganger Hans Kok, die bij de overdracht van het voorzitterschap van het VVVO mij vroeg om ook onderdeel te zijn van de bijeenkomst van Pieter. Bij de bijeenkomst bleken er eigenlijk maar twee leraren te zijn: Erik Ex

en ik. Verder zaten er vooral bestuurders, die de verschillende belangengroepen in het onderwijs vertegenwoordigen. Tijdens de vergadering waren we aan het brainstormen over hoe we op een of andere manier aan beroepsgroepsvorming kunnen gaan doen en toen keken de bestuurders, toch veelal oude mannen, naar Erik en mij van: 'Jullie zijn de leraren. Dus jullie moeten dat gaan doen'. Toen dacht ik opeens: 'Waar ben ik in beland?! Moet ik nu opeens iets gaan doen? Wat dan?'. Zo is het begonnen.

Los van dat ik niet van plan was om hier actief iets mee te gaan doen, past het wel heel erg bij wat ik belangrijk vind. Ik ging in het bestuur van de VVVO, omdat ik de vakvereniging belangrijk vind. Op de VFVO-studiedagen kan ik altijd met anderen op niveau over mijn vak praten. Maar ik merkte ook dat het heel raar is dat leraren in onderwijsbestuurlijk Nederland nauwelijks in georganiseerde vorm inbreng hebben in zaken die ons als leraren aangaan op onderwijsinhoudelijk gebied."

Waarom doen vakbonden dat niet, het onderwijsinhoudelijke gedeelte van de belangenbehartiging?

“Als je deze vraag aan de vakbonden zou stellen dan zouden ze zeggen dat de vakbonden dat ook doen. Zij zouden zelfs beweren dat dat alleen maar kan vanuit een sterke beroepsgroepsorganisatie, die ook een vakbond is. Maar ik vind dat niet. Sterker nog: wat mij heel erg frustriert, is dat wij eigenlijk niet goed toekomen aan onderwijsinhoudelijke inbreng vanuit de beroepsgroep, of de organisatie daarvan, omdat er altijd arbeidsvoorwaardelijke kwesties en machtsvraagstukken doorheen spelen. Als het erop aankomt, zie je dat de vakbonden bij onderhandelingen eerst gaan inzetten op het arbeidsvoorwaardelijke zaken. Dat gaat nogal eens ten koste van de onderwijsinhoudelijke belangen.”

Hoe zit de Nederlandse onderwijspolder in elkaar qua belangenbehartiging? En welke rol zou de beroepsvereniging daarin moeten spelen?

“Je hebt het ministerie van OCW, de VO-Raad, je hebt de vakbonden zoals AOb en CNV en de verschillende vakverenigingen. Met name de VO-raad heeft veel te zeggen. De vakverenigingen behartigen vooral de belangen van het eigen vak. Het platform VVVO werkt dan wel weer vakoverstijgend, maar heeft dan weer minder te zeggen.

Het is gewoon iets wat we erbij doen, het is een vrijwillige functie, waar niets tegenover staat. Dus als je kijkt naar dat veld, waar nu de ruimte zit voor het onderwijsinhoudelijk gebied, dan zit dat vooral bij de vakverenigingen. Daar zitten de docenten die graag op vakinhoudelijk niveau bezig zijn. Maar vakoverstijgend lukt het eigenlijk veel te weinig om, op het niveau van OCW en van de VO-raad, mee te praten. Dat is natuurlijk heel erg jammer. Het vraagt volgens mij om een beroepsgroepsorganisatie, die zich alleen bezighoudt met de onderwijsinhoud. Ik denk wel dat het belangrijk is om ook samen te werken met de vakbonden, want er is natuurlijk wel enigszins sprake van overlap.”

Er zijn verschillende pogingen gedaan om een beroepsgroep op te richten. In Het Alternatief II schrijven Kneyber en Evers, dat ze in Het Alternatief I geprobeerd hebben om een toekomstbeeld te schetsen van het Nederlandse leraarschap, maar dat de leraren onvoldoende in beweging zijn gekomen. Waarom zijn die pogingen om een beroepsgroep op te richten mislukt, denk je?

“Ik denk dat het ermee te maken heeft – en dan spreek ik voor het VO, in het PO is het natuurlijk wel aan het lukken met het Lerarencollectief, wat overigens ook een voorbeeld kan zijn voor hoe het

Als het erop aankomt, zie je dat de vakbonden bij onderhandelingen eerst gaan inzetten op het arbeidsvoorwaardelijke zaken. Dat gaat nogal eens ten koste van de onderwijsinhoudelijke belangen.

in VO wel kan – dat een leraar in het VO allereerst vakdocent is. Het blijkt moeilijk te zijn voor vakdocenten om boven hun eigen vak uit te stijgen, vanuit het volledige curriculum te kijken en oog te hebben voor wat daarin belangrijk is. Ik denk dat dat wel kan, maar een docent vaak beperkte tijd en energie heeft om in dit soort vraagstukken over onderwijsbeleid te steken. De tijd die je over hebt, besteed je eerder in je vakvereniging, dan in iets wat overkoepelend is.

Op een of andere manier moeten de middelen er zijn om dat ook voor het hele curriculum te doen. En die middelen, die zijn er nu niet. Als je nu kijkt naar het Lerarencollectief, dat is voortgekomen uit PO in Actie, die hebben eigenlijk het arbeidsvoorwaardelijke vraagstuk van het salaris in het PO aangegrepen om de groep te organiseren. Ze konden daarna met behulp van de financiering van het OCW een beroepsgroep van het PO op onderwijsinhoudelijk vlak oprichten. Ze hebben twee jaar de tijd gehad om dat op te richten en daar kregen ze faciliteiten voor. De huidige zes leerkrachten, die voor het Lerarencollectief in de lerarenraad zitten, die doen dat een dag in de week als baan. Dus zij kunnen dat ook doen qua tijd en middelen.

Een andere reden is dat om zoiets te organiseren er door docenten in het land een bepaalde urgentie gevoeld moet worden. Het gevoel van dat er nu een aantal zaken zijn die niet goed lopen en dat die jou als docent raken. Blijkbaar zijn er op onderwijsinhoudelijk vlak geen thema's die als dusdanig urgent ervaren worden, dat je zo'n groep kunt organiseren op dat thema, waarbij ieder het met elkaar eens is dat er echt iets moet gebeuren. Ik had gedacht dat curriculum.nu zo'n onderwerp zou kunnen zijn. Maar veel docenten weten daar eigenlijk heel weinig van. Of die hebben zoiets van 'ik zie wel wat er gaat gebeuren' of 'ik geef er mijn eigen draai aan'. Terwijl eigenlijk de docenten aan tafel moeten zitten en moeten meedenken en er iets van moeten vinden. Dat lukt dus onvoldoende. Dat heeft te maken met dat we als docenten vooral onze tijd steken in het werk op school."

Zijn er, langs de verschillende niveaus, verschillende vakken en verschillende scholen, wel gedeelde belangen van docenten? En zo ja, welke?

"Wat mij betreft zijn er zeker gedeelde belangen. Denk bijvoorbeeld aan curriculumherziening. De meeste mensen zijn het erover eens dat het goed is als we eens in de zoveel tijd tot een herziening komen. Het gaat dan over hoe een lesweek er voor een leerling uit ziet: welke vakken of leergebieden

krijgt de leerling aangeboden, hoeveel tijd er is per vak, welke thema's er worden besproken en wat de overlap is tussen de verschillende vakken. Het gaat dan over het geheel. Wat je in de afgelopen jaren heel erg ziet is dat de reactie vanuit vakverenigingen is van 'ja, maar ik moet wel zorgen dat mijn vak een stevige positie in dat curriculum heeft/houdt/krijgt'. Er wordt heel erg gedacht vanuit het eigen vak in plaats vanuit het geheel van het curriculum. Het is natuurlijk logisch dat dat gebeurt. Maar het is nodig om elkaar ook te kunnen kijken naar het geheel en naar hoe je tot een herziening komt die evenwichtig is, wat de leerling voorbereidt op de toekomst. Dat is wat mij betreft een voorbeeld van zo'n onderwijsinhoudelijk thema, waar het belangrijk is dat het vanuit het leraarschap naar gekeken wordt.

Een ander voorbeeld is de vraag naar wat er nodig is om een goede docent te zijn. Vakinhoud en vakdidactiek zijn daar natuurlijk belangrijk in. Maar hoe bijvoorbeeld de opleiding in elkaar zit, daar gaan nu de lerarenopleidingen over. Maar leraren praten daar zelf heel weinig over mee.

Nog een ander voorbeeld is bevoegdheden. Het lerarentekort loopt op. Is het wenselijk om docenten de bevoegdheid te geven om meerdere vakken te geven? Wat is er nodig om leraren daar goed op

voor te bereiden? Is het wenselijk om te gaan werken met een teambevoegdheid? Daar moet door docenten over worden mee gepraat."

Heeft het wel zin om een gesprek over goed onderwijs op gang te brengen, wanneer de opvattingen over wat goed onderwijs is zo van elkaar verschillen?

"Wat we nu eigenlijk aan het doen zijn met Denktank is om te kijken naar hoe we het gesprek over goed leraarschap op gang kunnen brengen, met het oog op het zichtbaar maken van het belang van goed leraarschap en ook van de diversiteit aan ideeën die daarover bestaan. Is dat vooral klassikaal lesgeven? Of vooral coachend? Moet het vanuit de vakinhoud? Vanuit een leergebied? Daar zijn allerlei opvattingen over. En het is niet zo dat het ene automatische goed is en het andere slecht. Het gaat ons erom om samen met leraren op scholen een kader te schetsen van wat binnen goed leraarschap valt en wat niet. Ik denk dat het heel goed mogelijk is om het daarover met elkaar eens te worden.

We hebben het hierover wel eens gehad in de denktank. Stel dat er bijvoorbeeld sprake is van een docent die de hele tijd tegen leerlingen staat te schreeuwen. Of die nou frontaal lesgeeft of in projectonderwijs, op zo'n manier met leerlingen

omgaan valt niet binnen het kader, kan ik mij zo voorstellen. Of denk aan lesgeven vanuit kern-doelen. Hoe je dat doet is aan de professionaliteit van de leraar zelf, maar dat je dat doet, is iets wat binnen het kader valt.

Kijk, zo'n discussie over klassikaal lesgeven tegenover coachend lesgeven is natuurlijk heel erg gepopulariseerd. Net zoals de discussie nu over evidence informed onderwijsinterventies, nu extra actueel door het Nationaal Plan Onderwijs. Vanzelfsprekend is het belangrijk om te weten wat er speelt in het onderwijsonderzoek en om daar je voordeel mee te doen. Aan de andere kant is er natuurlijk ook de vraag of andere aspecten van het leraarschap, zoals de pedagogische rol van de docent, niet ook extra aandacht verdienen bij het terugdringen van achterstanden. Dat zijn wel de kwesties waar we het met elkaar over moeten hebben en daarom is er dus ook een beroepsgroep nodig.

Vanuit dat gesprek over goed leraarschap willen we tot een visie te komen, waar leraren zich in kunnen vinden en zich ook achter willen scharen. Daarmee willen we tot een beroepsgroep komen, waar we op een democratische manier – dus met een ledenorganisatie – leraren bevragen over belangrijke thema's. Op basis van daarvan willen

we de stem van de leraar vertegenwoordigen naar het OCW, ten overstaan van de Kamer en richting de VO-raad. Er zijn dus geen thema's op basis waarvan we onszelf willen organiseren, maar we willen het stapsgewijs doen vanuit de inhoud van goed leraarschap."

Wat zijn op de korte en lange termijn de doelen van de denktank?

"Het was natuurlijk het afgelopen corona-schooljaar moeilijk om te realiseren, en gelukkig zien de vooruitzichten voor volgend jaar er beter uit, maar we willen graag een tour langs de Nederlandse scholen doen om het met docenten te hebben over goed leraarschap. Dat was wat we voor ogen hadden, dus dat komt nu volgend schooljaar. Dat valt voor een deel samen met het proces van het opstellen van het zogenaamde beroepsbeeld. Dat gebeurt vanuit het actieplan van het ministerie van OCW en de verschillende onderwijsorganisaties. Dat is voortgekomen uit het rapport van Van Vroonhoven over het aanpak van het lerarentekort. Eén van de onderdelen van dat actieplan is het opstellen van het beroepsbeeld door leraren zelf, waarmee de opleidingen aan de slag kunnen. Het opstellen van het beroepsbeeld overlapt voor een deel met ons idee van het opgang brengen van een gesprek over goed leraarschap."

Kunnen onze lezers van de Spinoza! zich ergens aanmelden voor deze lange mars door de onderwijsinstituten?

"Hahaha. Ze kunnen zich al aanmelden bij onze LinkedIn-groep, genaamd Denktank Leraren VO. Via dat kanaal kun je op de hoogte blijven van wat we aan het doen zijn. Daar publiceren we ook onze nieuwsbrief. Als er leraren zijn die nu denken: 'Dit vind ik interessant. Ik wil hier aan bijdragen, ik heb vragen of ik wil informatie delen', dan kunnen ze ook een mail sturen naar: beroepsgroepvo@gmail.com."

Het Krijtje: Karin van der Zwan

In de rubriek 'Het krijtje' krijgt iedere Spinoza! Een docent de ruimte om te reflecteren op zijn of haar eigen lespraktijk.

"Komt mevrouw Van der Zwan zo ook?"

De ouders van mijn mentorleerling kijken langs me heen of daar misschien 'de filosofiedocent' aan komt lopen.

"Zeker," antwoord ik: "Of, nou ja, sterker nog: ze is er al."

Verbaasd kijken de ouders naar mij en dan naar elkaar. Moeder wordt rood. "Ja, nou ja, ik had niet iemand verwacht die er zo uh... nou ja..."

"Er zo normaal uitziet?" Ik moet lachen, de ouders ook.

Op een misschien wat bijzondere kledingkeuze na, zie ik er inderdaad best normaal uit, al zeg ik het zelf. Waar komt die verwachting van de ouders dan vandaan? Ze vertellen over wat zij op afstand mee krijgen van mijn filosofielessen. Dochterlief moest onder meer een speech voorbereiden om aliens op aarde welkom te heten, een stuk uit *The Gospel of the Flying Spaghettimonster* lezen, een eigen gedachte-experiment bedenken, haar rol voorbereiden als aanklager in de 'Rechtbank van de Vrije Wil' en aan

de eettafel een paradox aan de rest van de familie voorleggen. Tja, dat komt niet echt overeen met het gemiddelde huiswerk van andere vakken. Het is...anders.

Mijn gedachten gaan terug naar de vroege jaren '00. Als vijftienjarige moest ik een vakkenpakket gaan kiezen en ik was nog in dubio over het verplichte keuzevak. Mijn eisen waren simpel: het moest vooral makkelijk zijn, weinig tijd kosten (al die MTV-programma's keken zichzelf immers niet) en vooruit, misschien ook een beetje interessant zijn. Mijn oog viel daarom op filosofie. Ik kon me niet voorstellen dat ik daar veel voor moest doen.

En zo kwam ik in de klas bij meneer Schuurman – Warrie voor intimi – een ware cultheld binnen de school. Dat niets doen viel natuurlijk vies tegen. Meneer Schuurman was van mening dat vijfdeklassers best een tekst van Wittgenstein konden lezen,

als je maar echt wilde begrijpen wat er staat. We werden er als leerlingen serieus genomen; geen voorgekauwde kennis die vervolgens in een eindeloze stroom SO'tjes gereproduceerd moest worden, maar zelf nadenken. Formuleringen en antwoorden waren niet snel goed genoeg. Meneer Schuurman volgde niet klakkeloos de regels;

niet de regels van het lesgeven en niet de regels van de schoolleiding. Toen er besloten werd dat leerlingen onder schooltijd niet langer meer het schoolterrein mochten verlaten weerhield dat meneer Schuurman er niet van met ons een ijsje te gaan eten tijdens de les. Ik vond het allemaal prachtig, hoewel ik significant minder tijd kon besteden aan MTV kijken.

Anders. Als ik leerlingen vraag waarom ze voor mijn vak gekozen hebben is dat wat ik het meeste hoor: het is weer eens wat anders. Anders dan de dingen waar ze zich normaal mee bezig houden; anders dan de andere schoolvakken. Ook van oud-leerlingen hoor ik het stevast terug. Zeker, ze hebben best wat aan filosofie bij hun vervolgopleiding. Ze hebben leren argumenteren, goed luisteren of precies formuleren en soms hebben ze al voorkennis bij dat wat ze in college horen. Maar wat ik iedere keer terughoor is dat de lessen leuk en interessant waren, omdat ze anders waren. Niet geheel toevallig is dat waarin verwondering ontstaat, in een breuk met het normale. Wanneer de normale kaders wegvallen ontstaan er relevante vragen en begin je met nadenken.

Natuurlijk zijn mijn lessen óók ontzettend normaal. Leerlingen moeten zo nu en dan stil zijn, aantekeningen maken, op tijd hun opdrachten in-

leveren. En ook dat vinden leerlingen prima, hoewel ze ook het anders-zijn aantrekkelijk vinden. Vertrouwd en normaal en toch ook anders. Ze willen best iedere les de tafels weer verschuiven, omdat mevrouw Van der Zwan zo graag in carré-vorm een Socratisch gesprek wil houden, maar ze willen wel elke les op precies dezelfde plek zitten en laat er in godsnaam geen roosterwijziging zijn die ons naar een ander lokaal dirigeert. Maar laten we niet in de val trappen te denken dat filosofie pas wat voorstelt als we het vatten in eindeloze eindtermen, rubrics en een plusje achter je naam als je je huiswerk hebt gemaakt; als we het normaliseren. Als we precies de wetten van de andere schoolvakken volgen.

Laten we leerlingen serieus nemen en daarmee ons vak serieus nemen. Laten we het anders-zijn van ons mooie vak omarmen. En laten we soms ook ontzettend normaal zijn.

Marijn Parmentier geeft het krijtje door aan Wibo van Lanen.

Beste Baruch...

De kwestie

Beste Baruch, een leerling zegt bij aanvang van de les over de moord op Samuel Patty: “ik wil de moord niet goedkeuren, maar hij heeft het wel zelf uitgelokt.” We kunnen het met elkaar wel hebben over of je als docent cartoons mag laten zien, maar de grens is voor mij dat je gaat zeggen dat iemand zoiets vreselijks zegt als ‘Patty heeft de moord zelf uitgelokt’. Zo praten we niet met elkaar.

Toch dacht ik later dat ik als filosofiedocent altijd alle vooronderstellingen (en dus ook morele grenzen) moet kunnen bevragen. Tijdens het gesprek wat volgde twijfelde ik of ik toch niet het dialoog aan had moeten gaan. Moet je als filosofiedocent in dit soort gevallen (morele) grenzen aangeven, wat wel en niet mag worden gezegd?

Het gesprek

- Ik denk dat je hier wel de dialoog aan had kunnen gaan: je had kunnen zeggen dat jij het daar niet mee eens bent en dat het volgens jou een moreel grensgeval is wat de leerling zegt. Dat zou een gelegenheid kun-

nen zijn om aan te geven dat je in een filosofieles en in een democratische samenleving weliswaar vrijheid van meningsuiting hebt, maar dat er toch grenzen zijn aan wat je mag zeggen. Grenzen die bijvoorbeeld zijn vastgelegd in de wet op het gebied van racisme en aanzetten tot haat. En dat je moet nadenken over welke gevolgen het kan hebben als je zoiets zegt, en dat dat die verantwoordelijkheid ook bij het recht op vrije meningsuiting hoort.

- Naar mijn idee is een goed onderzoek van de betekenis van ‘uitlokking’ hier wenselijk. Het is namelijk veel specifieker dan zelf deel zijn van de causaliteit. Is de daad van Patty de oorzaak van de loop van gebeurtenissen? De veronderstelling dat Patty zijn eigen dood wou veroorzaken is echter van de pot gerukt.

Hiermee kunnen we taalfilosofen, zoals Austin, en het idee van intentionaliteit in de alledaagse (niet-Husserliaanse) zin naar voren brengen.

- Ik denk ook dat de dialoog aangaan hier het beste is. De leerling is - per definitie

- nog in morele ontwikkeling. Neem hem serieus. Vraag door. Wat bedoelt hij met uitgelokt? Wat zijn de morele implicaties daarvan? Weet hij precies hoe het is gegaan? Heeft hij de feiten op orde? Vragen, vragen, vragen, dus. Maak het misschien ook persoonlijk. Wat als jij op dat moment de casus wil uitleggen en daar de cartoon bij nodig hebt. Wat zou hij daarvan vinden? Lok je dan iets uit? Weet niet of de morele afkeuring werkt... hij praat waarschijnlijk alleen maar anderen na.

- Het lijkt mij niet dat leerlingen morele grenzen leren kennen wanneer je ze afraadt of zelfs verbiedt om bepaalde dingen te beweren/zeggen, en het is al helemaal niet wenselijk aangezien gebrekkige taalbeheersing en ongelukkig gebruik van begrippen nogal vaak aan de wieg staan van op het eerste oog nogal wilde beweringen. Eerst doorvragen zoals hierboven genoemd, en als de soep echt zo heet gegeten wordt gewoon leerlingen met elkaar in gesprek laten gaan. Zie het als een kans en niet een ‘ho stop hier en niet verder’-moment.

- Mijn stelregel voor uitspraken in de klas is: als het niet beledigend is voor klasgenoten of docent kun je het zeggen, maar (zeker) boude uitspraken gaan we wel kritisch bevragen.

- Je kan er op vele manieren een mooi gesprek over hebben. De leerling lijkt uit te gaan van de economie van vergelding als rechtvaardiging en dus (onderdeel van) rechtvaardigheid. Maar moet/mag vergelding wel onderdeel zijn van rechtvaardigheid?

Bij dit soort 'controversiële onderwerpen' is het goed om van de controverse waar de emotie zit weg te stappen en te kijken naar hoe iemand dergelijke gevallen benadert. Dan stap je uit de onmiddellijke emotie van jezelf en van die leerling. Daarnaast is het ook goed om te kijken waar die morele woede van de leerling vandaan komt. Welke onrechtvaardigheid roept die woede op.

- Doorvragen is inderdaad altijd een goed idee. Het mooiste is natuurlijk als in zo'n gesprek leerlingen zelf komen met wat zij zien als morele grens en uitleggen waarom ze dat zo zien. Maar als dat niet gebeurt (of niet goed beargumenteerd wordt) vind ik het de pedagogische taak van een (filosofie) docent om dat zelf te doen.

Om misverstanden te voorkomen: niet omdat de docent hier de wijsheid in pacht heeft, maar omdat je als docent de mogelijkheid hebt om een ander perspectief te laten zien, een perspectief dat de leerlingen niet noemen, of nog niet kennen.

Het gesprek is een geredigeerde versie van een reactie op de kwestie, die geplaatst werd op het Algemene Forum, dat te vinden is op www.vfvo.nl/forum.

Heeft u ook een kwestie? Stuur hem op naar spinoza@vfvo.nl of post hem zelf op het VFVO forum of in de Filosofiedocenten facebookgroep.

Agenda

<i>Organisatie</i>	<i>Evenement</i>	<i>Datum</i>	<i>Waar</i>	<i>Link</i>
VFVO	Studiedag	24 september 2021	Utrecht	https://www.vfvo.nl/